

Κεφάλαιο 5

Κοινωνία, οικονομία και πολιτισμός στη δυτική Ευρώπη (10ος – 13ος αιώνας)

Από το 10ο μέχρι και το 13ο αιώνα στη δυτική Ευρώπη έγιναν πολλές αλλαγές. Στα μέσα του 9ου αιώνα η Αυτοκρατορία των Καρολιδών χωρίστηκε και δημιουργήθηκαν νέα κράτη. Οι πόλεμοι και οι λεηλασίες λιγόστεψαν. Αυτό επηρέασε όλες τις πλευρές της ζωής: η βασιλική εξουσία αδυνάτισε και δυνάμωσαν οι τοπικοί αριστοκράτες γαιοκτήμονες και η **Καθολική Εκκλησία**. Οι αριστοκράτες και οι ανώτατοι κληρικοί ήταν μεγάλοι γαιοκτήμονες και είχαν την οικονομική, την πολιτική και τη στρατιωτική εξουσία. Οι σχέσεις μεταξύ τους ήταν πολύπλοκες και ονομάζονται σχέσεις **φεουδαρχικής υποτέλειας**. Ταυτόχρονα οι αγρότες ήταν εξαρτημένοι από τους αριστοκράτες σύμφωνα με το σύστημα της **χωροδεσποτείας**. Ο χριστιανισμός κυριάρχησε: η Εκκλησία ήταν πια πολύ δυνατή και επηρέαζε την κοινωνία και την πολιτική ζωή. Όλα αυτά άλλαξαν τις ιδέες των ανθρώπων αλλά και την τέχνη, που ήταν κυρίως θρησκευτική.

Οι ιστορικοί που μελετούν τη δυτική Ευρώπη από το 10ο ως το 13ο αιώνα παίρνουν πληροφορίες από τις γραπτές πηγές και το αρχαιολογικό υλικό. Οι γραπτές πηγές είναι περισσότερες, γιατί όλο και πιο πολλοί άνθρωποι μαθαίνουν να γράφουν και να διαβάζουν. Επίσης, από το 12ο αιώνα τα χειρόγραφα γίνονται πιο πολλά, γιατί χρησιμοποιείται το χαρτί (που είναι φθηνότερο) αντί για την ακριβότερη περγαμηνή. Πλούσιο είναι και το αρχαιολογικό υλικό: εκκλησίες, πύργοι και παλάτια, μνημεία, σπίτια, αντικείμενα καθημερινής χρήσης, έργα τέχνης κ.ά. μας δίνουν πληροφορίες για τους ανθρώπους και τη ζωή τους.

A. Οι σχέσεις ανάμεσα στους αριστοκράτες

Για τα τρία κράτη μιλήσαμε στη σ. 52.

Για τη δυτική Ευρώπη μιλήσαμε στη σ. 42.

Για τους κόμητες μιλήσαμε στη σ. 53.

Είδαμε ότι στα μέσα του 9ου αιώνα η Αυτοκρατορία των Καρολιδών διαιρέθηκε σε τρία κράτη. Είδαμε επίσης ότι το 10ο αιώνα στη δυτική Ευρώπη δημιουργήθηκαν καινούρια κράτη. Παράλληλα, νέοι λαοί (οι Βίκινγκς, οι Ούγγροι) έκαναν επιδρομές και εγκαταστάθηκαν οριστικά σε διάφορες περιοχές της.

Οι βασιλιάδες μετά τον Καρλομάγνο, για να αντιμετωπίσουν τις επιθέσεις αυτές, ζήτησαν βοήθεια από τους κόμητες, και για να έχουν την υποστήριξή τους τους έδωσαν περισσότερα κτήματα. Οι κόμητες έδωσαν γη σε τοπικούς άρχοντες πιο αδύνατους από τους ίδιους. Όλοι αυτοί έχτισαν πύργους στα κτήματά τους για να αντιμετωπίσουν τις επιδρομές και άρχισαν να εξουσιάζουν στρατιωτικά και οικονομικά τους αγρότες στην περιοχή τους.

Η βασιλική εξουσία μειώθηκε και δυνάμωσαν οι τοπικοί άρχοντες. Σιγά σιγά απέκτησαν πολλές εξουσίες που παλιότερα είχε ο βασιλιάς: είχαν δικό τους στρατό, εκμεταλλεύονταν την αγροτική παραγωγή και δίκασαν στα δικαστήρια. Αυτοί ήταν η **αριστοκρατία** στη δυτική Ευρώπη. Η γη που είχαν τους έδινε τον πλούτο και τη δύναμή τους. Έτσι αναπτύχθηκε στη δυτική Ευρώπη το **φεουδαρχικό σύστημα**.

5.1

Μικρογραφία που εικονίζει μια προσκύνηση. Η προσκύνηση όριζε επίσημα την υποτέλεια σ' έναν άρχοντα και δημιουργούσε αμοιβαίες υποχρεώσεις ανάμεσα στον άρχοντα και τον υποτελή. Ο υποτελής γονάτιζε μπροστά στον άρχοντά του, έβαζε τα χέρια του στα δικά του και ορκιζόταν στο Ευαγγέλιο ή σε ιερά λείψανα πίστη και αφοσίωση. 13ος αιώνας, Βιέννη, Εθνική Βιβλιοθήκη της Αυστρίας.

Στο φεουδαρχικό σύστημα ο **άρχοντας** είχε **υποτελείς** άλλους αριστοκράτες, λιγότερο δυνατούς και πλούσιους από αυτόν. Οι υποτελείς σε έναν άρχοντα έπρεπε να είναι πιστοί σ' αυτόν και να του προσφέρουν υπηρεσίες. Τον βοηθούσαν στρατιωτικά και οικονομικά, συμμετείχαν σε πολιτικές αποφάσεις και στα δικαστήρια για θέματα σχετικά με τις σχέσεις ανάμεσα σε άρχοντες και υποτελείς. Για ανταμοιβή ο άρχοντας τους πρόσφερε γη. Η γη αυτή ονομαζόταν **φέουδο**.

Το φέουδο μπορούσε να είναι ένα ολόκληρο χωριό ή μια περιοχή με χωράφια, βοσκοτόπια, λιβάδια, δάση κτλ. Όποιος είχε το φέουδο έπαιρνε τα έσοδα από τις καλλιέργειες και τη δουλειά των αγροτών που ζούσαν εκεί. Μπορούσε να το δώσει στους κληρονόμους του, που έπρεπε και εκείνοι να υπακούουν στον άρχοντα. Αν ο υποτελής δεν έκανε ό,τι έπρεπε απέναντι στον άρχοντα, τότε εκείνος μπορούσε να του πάρει πίσω το φέουδο.

Σχέσεις **φεουδαρχικής υποτέλειας** είχαν λοιπόν ελεύθεροι άντρες που ανήκαν στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα, την **αριστοκρατία**.

Δημιουργήθηκε έτσι το **φεουδαρχικό σύστημα**, που βασιζόταν:

στους **προσωπικούς δεσμούς** ανάμεσα στους αριστοκράτες

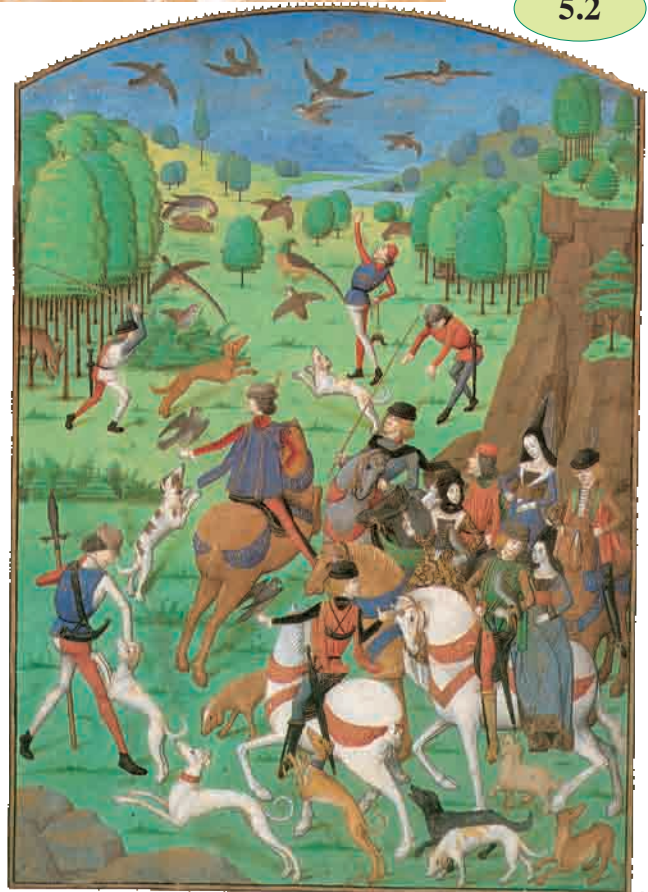
στις **υποχρεώσεις** που δημιουργούσε ένα φέουδο απέναντι στον άρχοντα και στους αγρότες.

5.2

Η φεουδαρχική υποτέλεια έμοιαζε με πυραμίδα: στην κορυφή ήταν ο βασιλιάς. Μετά έρχονταν οι πιο δυνατοί άρχοντες, που ήταν υποτελείς σ' αυτόν. Αυτοί είχαν με τη σειρά τους δικούς τους υποτελείς. Κάποιος μπορούσε να είναι υποτελής σε περισσότερους από έναν κυρίους και να έχει περισσότερα φέουδα. Άλλοι πάλι ήταν υποτελείς σε κάποιον άρχοντα χωρίς να έχουν δική τους γη και φέουδο. Αυτοί ήταν κυρίως πολεμιστές.

Οι άρχοντες και οι υποτελείς τους ήταν όλοι τους πολεμιστές. Από τον 9ο αιώνα σημαντικό για τις μάχες ήταν το ιππικό. Οι έφιπποι πολεμιστές ανήκαν συνήθως στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα και ονομάζονταν **ιππότες**.

Μικρογραφία με ιππότες σε κυνήγι. Οι ιππότες έμεναν στους πύργους τους ή κοντά στους άρχοντες που υπηρετούσαν. Όταν δεν πολεμούσαν, περνούσαν τον καιρό τους με το κυνήγι και τους έφιππους αγώνες. Εκεί μονομαχούσαν με άλλους ιππότες. 1482-1483, Παρίσι, Εθνική Βιβλιοθήκη της Γαλλίας.

B. Αριστοκράτες και αγρότες

Μετά το 10ο αιώνα η δυτική Ευρώπη πέρασε μια **ειρηνική** γενικά περίοδο, που βοήθησε την **οικονομική ανάπτυξη**. Η αγροτική παραγωγή μεγάλωσε, οι πόλεις ζωνάνεψαν και πάλι. Με την πολιτική και οικονομική σταθερότητα ο πληθυσμός στη δυτική Ευρώπη αυξήθηκε. Ανάμεσα στο 1100 και το 1300 οι κάτοικοι στις περιοχές αυτές από 45 εκατομμύρια έγιναν 75.

Η οικονομική ανάπτυξη στη δυτική Ευρώπη έχει σχέση:

με **νέες τεχνικές** στην καλλιέργεια και στις αγροτικές δουλειές, που έκαναν τα χωράφια να παράγουν περισσότερο και καλύτερα

με τις **μεγάλες εκχερσώσεις**, που έδωσαν περισσότερα χωράφια.

5.3

Τοιχογραφία του ζωγράφου Αμπρότζιο Λορεντσέτι. Εικονίζει θερισμό. 1337-1340, Σιένα (Ιταλία), Παλάτσο Πούμπλικο.

Από τον 7ο αιώνα στη δυτική Ευρώπη σταμάτησαν οι μεγάλες επιδημίες που είχαν ταλαιπωρήσει τον πληθυσμό και οι άνθρωποι τρέφονταν καλύτερα. Επίσης, μετά τις τελευταίες επιδρομές υπήρχε σχετική πολιτική σταθερότητα. Οι γεννήσεις ήταν πιο πολλές, οι θάνατοι πιο λίγοι και οι άνθρωποι ζούσαν περισσότερα χρόνια.

Η χωροδεσποτεία

Από τις μικρογραφίες στα χειρόγραφα και από τα κτίσματα που σώζονται γνωρίζουμε πώς ήταν η ύπαιθρος στη δυτική Ευρώπη γύρω στο έτος 1100: οι άνθρωποι ήταν συγκεντρωμένοι σε χωριά, στους πρόποδες ενός υψώματος, γύρω από μια εκκλησία. Το **κάστρο** ξεχωρίζει στην ύπαιθρο: συμβολίζει την πολιτική και οικονομική εξουσία του άρχοντα, αλλά είναι και οχυρό για προστασία. Μέσα στο κάστρο έμενε ο άρχοντας. Ο πύργος του φαινόταν σε όλη την περιοχή. Το χωριό με την περιοχή του και το κάστρο με τον πύργο του άρχοντα αποτελούσαν μια **χωροδεσποτεία**. Η χωροδεσποτεία μπορούσε να ανήκει σ' έναν άρχοντα γαιοκτήμονα (κοσμική χωροδεσποτεία) ή σ' ένα μοναστήρι (εκκλησιαστική χωροδεσποτεία).

5.4

Μικρογραφία που εικονίζει ένα κάστρο στην ύπαιθρο. 15ος αιώνας, Σαντιγί (Γαλλία), Μουσείο Κοντέ.

5.5

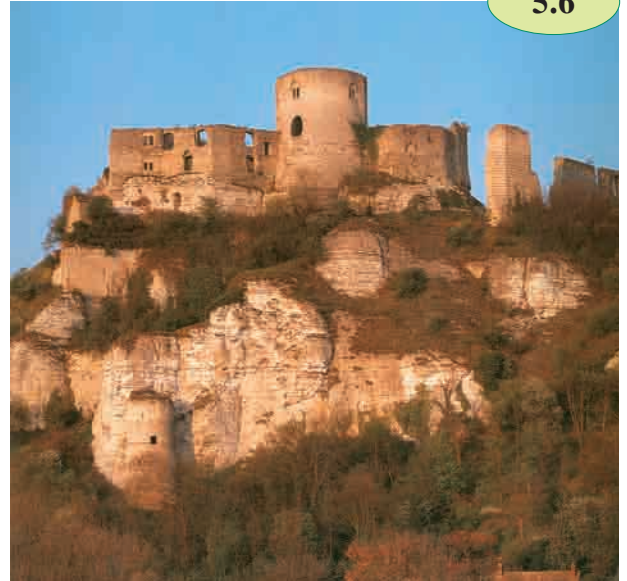

Μικρογραφία που εικονίζει χωροδεσποτεία. 1456 περίπου, Παρίσι, Εθνική Βιβλιοθήκη της Γαλλίας.

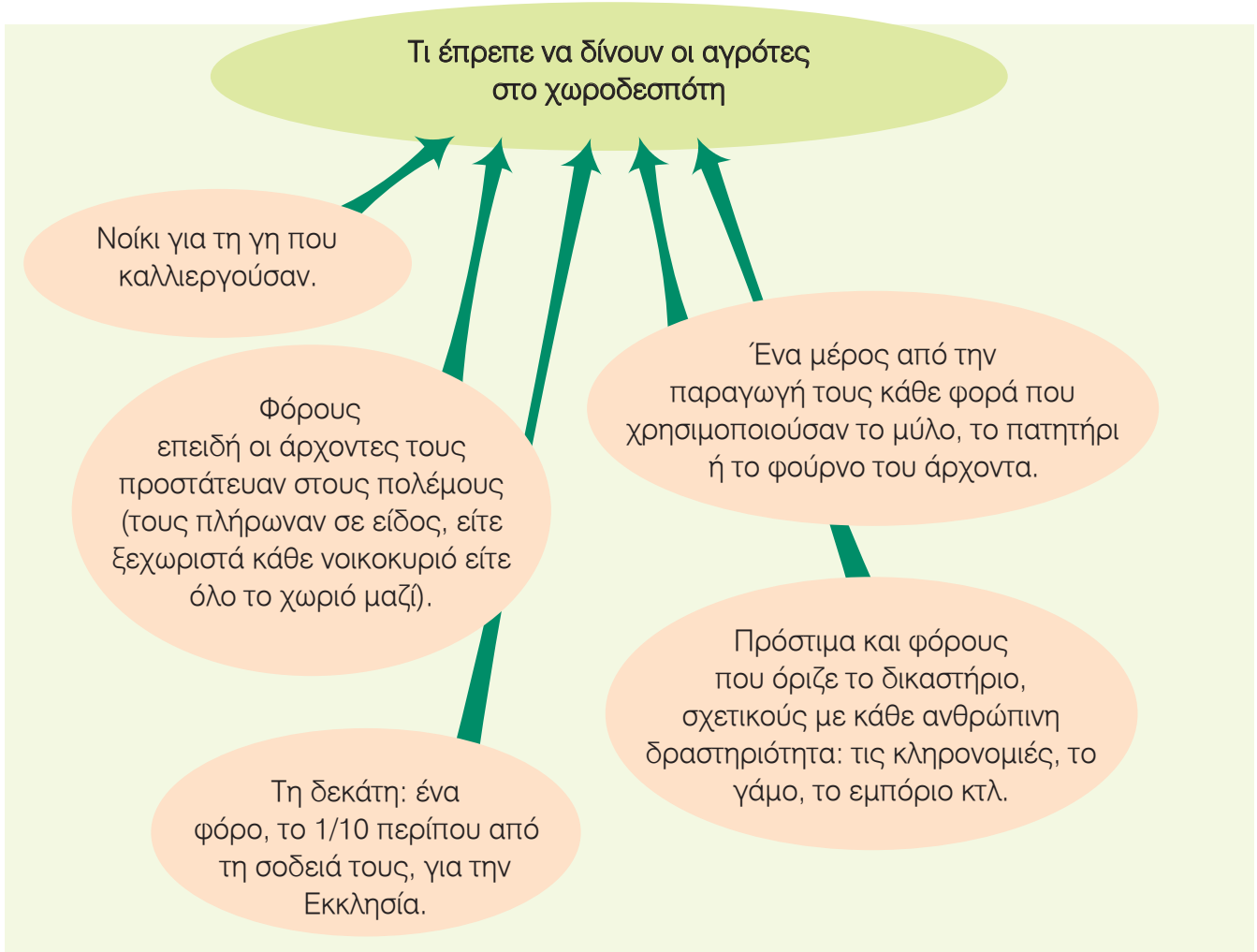
5.6

Οι αγρότες σε μια χωροδεσποτεία καλλιεργούσαν τα μικρά κτήματα που τους μοίραζε ο χωροδεσπότης. Οι αγρότες δεν είχαν δική τους γη, αλλά την καλλιεργούσαν με όρους και ανταλλάγματα. Ήταν **δουλοπάροικοι**, υποταγμένοι στο χωροδεσπότη. Δεν μπορούσαν να αφήσουν τη γη τους, μπορούσαν όμως να τη δώσουν στους κληρονόμους τους, αν πλήρωναν το χωροδεσπότη. Οι χωροδεσπότες διοικούσαν με τους νόμους της χωροδεσποτείας αλλά και με τη βία. Εμπόδιζαν τους αγρότες να αφήσουν τη γη που καλλιεργούσαν, για να έχουν σίγουρο το νοίκι και τις άλλες υπηρεσίες τους (πρόσοδοι, αγγαρείες).

Στη χωροδεσποτεία του ο άρχοντας είχε **στρατιωτική, οικονομική και δικαστική εξουσία**. Ο χωροδεσπότης ήταν αρχηγός στον τοπικό στρατό, μάζευε προσόδους και φόρους και δίκαιζε όλες τις υποθέσεις.

Το κάστρο του Γκαγιάρ χτίστηκε το 1196-1197 στη Γαλλία.

Αν βάλουμε μαζί όλους αυτούς τους φόρους και ό,τι έβαζαν στην άκρη για το σπόρο, έμενε στους αγρότες περίπου το ένα τέταρτο από την παραγωγή τους. Με αυτό έπρεπε να ζήσουν και να πάρουν καινούρια εργαλεία ή ζώα. Η αγροτική ζωή λοιπόν ήταν γεμάτη δυσκολίες και στερήσεις.

Γ. Εμπόριο και πόλεις στη μεσαιωνική δυτική Ευρώπη

Από τον 11ο αιώνα το εμπόριο ακμάζει στη Μεσόγειο και τις θάλασσες της βόρειας Ευρώπης. Σε πολλές περιοχές της δυτικής Ευρώπης, χάρη στο εμπόριο και την αύξηση του πληθυσμού, αναπτύσσονται οι πόλεις.

5.7 Το εμπόριο στη δυτική Ευρώπη το 13ο αιώνα

5.8

Μικρογραφία που εικονίζει το Παρίσι. Φαίνονται τα τείχη και έμποροι που μεταφέρουν εμπορεύματα από τον ποταμό Σηκουάνα. 14ος αιώνας, Παρίσι, Εθνική Βιβλιοθήκη της Γαλλίας.

5.9

Στη Μεσόγειο έφταναν προϊόντα από την Ασία και την Αφρική. Εδώ ξεχώριζαν οι έμποροι από τη Βενετία, τη Γένοβα και την Πίζα. Στις βόρειες θάλασσες τα εμπορεύματα ήταν πρώτες ύλες, τρόφιμα και γουναρικά, που έρχονταν από τη Σκανδιναβική χερσόνησο και τη Ρωσία. Έμποροι από ολόκληρη τη δυτική Ευρώπη συναντιόνταν στις αγορές των λιμανιών και στις **εμποροπανηγύρεις**.

Μια μεσαιωνική πόλη στη δυτική Ευρώπη (σχεδιαστική αναπαράσταση).

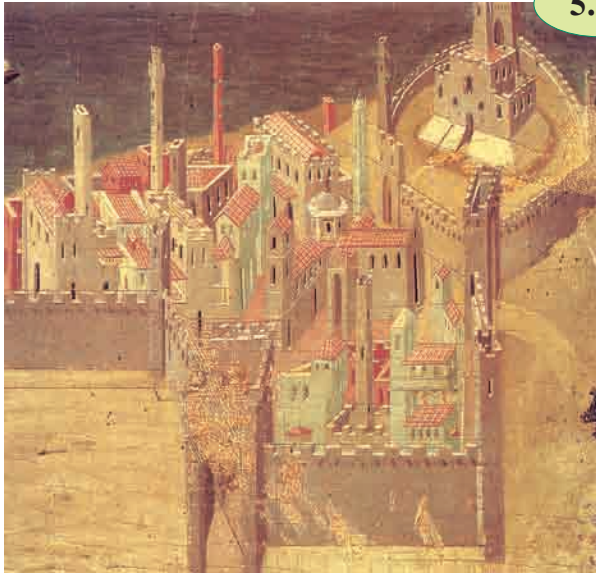
5.10

Μικρογραφία με την αγορά της πόλης Μπολόνια, στη βόρεια Ιταλία. 15ος αιώνας, Μπολόνια (Ιταλία), Δημοτικό Μουσείο.

Από το 10ο αιώνα, όταν αναπτύσσεται η οικονομία, οι έμποροι άρχισαν να μένουν μόνιμα στα μέρη όπου έκαναν εμπόριο και πλούτιζαν. Έχτιζαν οικισμούς γύρω από μοναστήρια, πύργους και οχυρά. Οι αρχικοί οικισμοί άρχισαν να μεγαλώνουν και έγιναν σιγά σιγά **πόλεις**. Πόλεις όμως ίδρυσαν και κάποιοι ηγεμόνες.

Οι μεσαιωνικές πόλεις είχαν τείχη, οι δρόμοι τους ήταν στενοί και στα σπίτια έμεναν πολλές οικογένειες μαζί. Οι άνθρωποι συχνά ζούσαν εκεί που δούλευαν. Μέσα στις πόλεις υπήρχαν εργαστήρια και καλλιέργειες. Οι περισσότεροι κάτοικοι των πόλεων είχαν και χωράφια στη γειτονική ύπαιθρο.

5.12

Η κεντρική πλατεία στην πόλη Σιένα, στη βόρεια Ιταλία. Βλέπουμε το δημαρχείο της πόλης, που άρχισε να χτίζεται στο τέλος του 13ου αιώνα, και τον Πύργο ντε λα Μάντζα, που χτίστηκε μεταξύ 1325 και 1328.

5.11

Πίνακας του Αμπρότζιο Λορεντσέτι. Είναι ο παλιότερος πίνακας που εικονίζει μια πόλη στη μεσαιωνική δυτική Ευρώπη. Ο καθεδρικός ναός, η πλατεία, το δημαρχείο και η κεντρική αγορά έδιναν σε κάθε πόλη τον ξεχωριστό της χαρακτήρα. 14ος αιώνας, Σιένα (Ιταλία), Εθνική Πινακοθήκη.

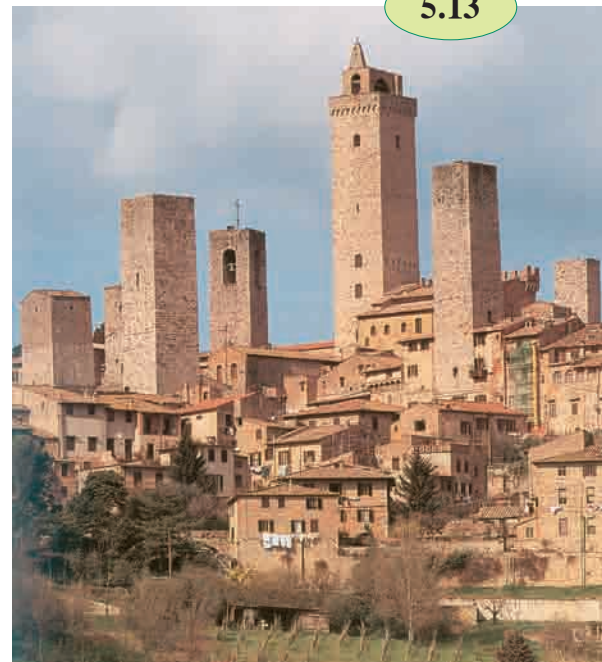
Οι κάτοικοι μιας πόλης αποτελούσαν μια **αστική κοινότητα**. Ήταν **ελεύθεροι** και μπορούσαν να **διοικούν οι ίδιοι** την πόλη τους. Πλήρωναν φόρους ώστε να έχει η πόλη έσοδα, είχαν το δικαίωμα να **δικάζουν** και **όριζαν φρουρά** για την προστασία τους. Στην πραγματικότητα όμως την εξουσία την είχαν στα χέρια τους οι πλουσιότεροι **αστοί**. Είχαν την αρχηγία στις συντεχνίες, έλεγχαν την οικονομία και τις εξωτερικές σχέσεις της πόλης.

Οι αστοί αγωνίστηκαν για να μπορούν να διοικούν οι ίδιοι τις πόλεις τους. Άλλοτε συγκρούστηκαν με άρχοντες, επισκόπους και βασιλιάδες και άλλοτε έκαναν συμφωνίες μαζί τους. Έτσι απέκτησαν προνόμια («**χάρτες ελευθεριών**»), δηλαδή δικαιώματα για να διοικούν την πόλη τους.

5.14

Σημαντικό για την οργάνωση μιας πόλης ήταν το δημαρχείο. Εκεί είχε την έδρα του ένα τοπικό συμβούλιο από αστούς που κυβερνούσε την πόλη. Το δημαρχείο στην πόλη Πιατσέντζα (Ιταλία) άρχισε να χτίζεται μετά το 1281.

5.13

Οι πύργοι του Σαν Τζιμινιάνο (πόλη στην περιοχή Τοσκάνη της Ιταλίας), που έχτισαν οι αστοί της πόλης γύρω στο 1300, ξεχωρίζουν μέχρι σήμερα στην περιοχή.

Δ. Η Καθολική Εκκλησία στην κοινωνία και την πολιτική

Η Καθολική Εκκλησία έπαιξε πολύ σημαντικό πολιτικό και οικονομικό ρόλο στις κοινωνίες της δυτικής Ευρώπης την εποχή αυτή. Στην κορυφή της βρίσκεται ο πάπας.

Η Καθολική Εκκλησία είχε πολύ μεγάλη περιουσία. Τα μοναστήρια είχαν χωροδεσποτείες, που τη γη τους καλλιεργούσαν δουλοπάροικοι. Οι επίσκοποι, οι ηγούμενοι στα μοναστήρια και άλλοι ανώτεροι εκκλησιαστικοί αξιωματούχοι ήταν **χωροδεσπότες** οι ίδιοι. Τα μοναστήρια συνέχισαν να είναι σημαντικά κέντρα για τη θρησκευτική και πνευματική ζωή.

Η Καθολική Εκκλησία είχε τα δικά της δικαστήρια. Εκεί δίκάζαν τους κληρικούς αλλά και τους λαϊκούς για θέματα που είχαν κάποια σχέση με την Εκκλησία, για παράδειγμα διαζύγια, υιοθεσίες και άλλα ζητήματα σχετικά με το γάμο και την οικογένεια.

5.15

Το αβαείο του Σεν Μισέλ ντε Κούξα στα Πυρηναία όρη (Γαλλία). 975 – αρχές 11ου αιώνα.

Πολλοί πάπες έκαναν αλλαγές στην Εκκλησία, δηλαδή **εκκλησιαστικές μεταρρυθμίσεις**. Με αυτές ήθελαν να δυναμώσουν την εξουσία τους και να ξεπεράσουν σε δύναμη τους αυτοκράτορες και τους βασιλιάδες.

Ο ιππότης στη μικρογραφία συμβολίζει τον πόλεμο. Η Καθολική Εκκλησία προσπάθησε να περιορίσει τις βίαιες διαμάχες ανάμεσα στους φεουδάρχες και τους ιππότες. 13ος αιώνας, Καμπρέ (Γαλλία), Δημοτική Βιβλιοθήκη.

5.16

5.17

Λεπτομέρεια από τοιχογραφία του ζωγράφου Ντομένικο ντι Μπάρτολο, που εικονίζει κληρικούς να μοιράζουν ψωμί σε φτωχούς. Η Εκκλησία στη μεσαιωνική δυτική Ευρώπη είχε σημαντικό κοινωνικό ρόλο και πολλοί ζούσαν από τη φιλανθρωπία της. 1443, Σιένα (Ιταλία), Νοσοκομείο Σάντα Μαρία ντε λα Σκάλα.

Το 989 η Καθολική Εκκλησία όρισε επίσημα την «**Ειρήνη του Θεού**». Με αυτήν απαγορεύονταν οι εχθρικές πράξεις σε κάποιες ημέρες ή περιόδους κάθε χρόνο. Οι εκκλησίες έγιναν άσυλα που όλοι έπρεπε να τα σέβονται. Εκεί μπορούσαν να βρουν καταφύγιο οι γυναίκες, τα παιδιά, οι έμποροι και οι κληρικοί για να προστατεύονται από την πολεμική βία.

Ορισμένες φορές η Εκκλησία αντιμετώπισε με τη βία όσους έκρινε εχθρούς της χριστιανικής πίστης. Με την **Ιερή Εξέταση** οι μοναχοί που υπηρετούσαν τον πάπα πολέμησαν όσους θεωρούσαν αιρετικούς, όπως για παράδειγμα τους **καθαρούς**, ή όσους δεν πίστευαν στο χριστιανικό δόγμα.

Το 12ο αιώνα εμφανίστηκαν τα **επαιτικά τάγματα**. Τα μοναχικά αυτά τάγματα δημιουργήθηκαν επειδή κάποιοι ήταν αντίθετοι με την πολυτελή ζωή που έκανε ο ανώτατος κλήρος και πολλοί μοναχοί.

Η Καθολική Εκκλησία οργάνωσε και πολέμους ενάντια σε μουσουλμανικά κράτη. Οι πόλεμοι αυτοί ονομάστηκαν **σταυροφορίες**.

Για τις σταυροφορίες θα μιλήσουμε στις σ. 99–102.

Οι Εβραίοι στη μεσαιωνική δυτική Ευρώπη

Πριν από το 10ο αιώνα οι εβραϊκές κοινότητες ήταν λίγες και βρίσκονταν κυρίως στις μεσογειακές ακτές (στον ιταλικό νότο, στην Ιβηρική χερσόνησο) και στη Ρηνανία (στη σημερινή Γερμανία). Οι Εβραίοι κατοικούσαν ανάμεσα στους χριστιανούς και έκαναν διάφορα επαγγέλματα. Γνωρίζουμε όμως ότι η διατροφή τους ήταν διαφορετική και είχαν ξεχωριστά νεκροταφεία. Οι βασιλιάδες και οι αυτοκράτορες προστάτευαν τις εβραϊκές κοινότητες. Σε αντάλλαγμα οι Εβραίοι έπρεπε να υπακούουν σ' αυτούς και να πληρώνουν φόρους. Ο πάπας τούς προστάτευε επίσης, γιατί πίστευε ότι οι Εβραίοι ήταν χρήσιμοι: θύμιζαν στους χριστιανούς ότι ο Χριστός σταυρώθηκε.

Το 12ο αιώνα η κατάσταση άλλαξε. Ο οικονομικός ανταγωνισμός, αλλά κυρίως ο θρησκευτικός φανατισμός από τις σταυροφορίες δημιούργησαν ανοιχτή εχθρότητα απέναντι στους Εβραίους, την οποία καλλιέργησαν και κάποια τάγματα μοναχών. Έτσι πολλοί τούς κατηγορούσαν άδικα ότι σκότωναν χριστιανόπουλα και συχνά τους έπαιρναν τις περιουσίες τους. Τελικά έδιωξαν τους Εβραίους από τις περισσότερες χώρες της δυτικής Ευρώπης. Πολλοί πήγαν στην ανατολική και τη νότια Ευρώπη, αλλά και σε μουσουλμανικά κράτη. Όσοι έμειναν έπρεπε να φοράνε ξεχωριστά ρούχα ή σήματα. Έγιναν επίσης και σφαγές (όπως αυτές που έκαναν οι Σταυροφόροι στη Ρηνανία το 1096). Ακόμη τους απαγόρευσαν να κάνουν πολλά επαγγέλματα και να έχουν δικά τους σπίτια ή κτήματα. Έτσι οι Εβραίοι έκαναν το μόνο που δεν τους απαγόρευαν: ασχολούνταν με το εμπόριο και συγκέντρωναν χρήματα, τα οποία συχνά δάνειζαν με τόκο. Την ίδια περίοδο άκμασε η εβραϊκή φιλοσοφία και πολλοί Εβραίοι ξεχώρισαν στην ιατρική.

Ε. Καθημερινή ζωή

Πίστη και αντιλήψεις

Τη μεσαιωνική εποχή όλοι οι άνθρωποι είχαν μεγάλη **θρησκευτική πίστη**. Πίστευαν επίσης ότι ο καθένας γεννιέται με μια ορισμένη κοινωνική θέση (αριστοκράτης, αστός ή δουλοπάροικος) που δεν αλλάζει. Για όλους είχε μεγάλη σημασία ο τόπος που ζούσαν (η πόλη, το χωριό, η γειτονιά τους) και η οικογένειά τους.

Στη δυτική Ευρώπη, όπως και στη βυζαντινή κοινωνία, οι άνθρωποι ήταν θρησκευόμενοι. Πήγαιναν σε **προσκυνήματα**, νήστευαν, πίστευαν στον **όρκο**, στα **θαύματα**, αλλά και στη **μαγεία** (παρά τις αντιδράσεις της Εκκλησίας) και συνέχιζαν στην πράξη παλιές αγροτικές ειδωλολατρικές λατρείες. Η **φιλοξενία** και η **ελεημοσύνη** ήταν σημαντικές αξίες.

Μικρογραφία που εικονίζει ερημίτη μοναχό που επισκέπτεται χωριάτικο σπίτι. Στις μικρές αγροτικές κοινωνίες της μεσαιωνικής Ευρώπης οι άνθρωποι δεν έβλεπαν με καλό μάτι τους μοναχικούς ξένους. Μόνο οι ερημίτες μοναχοί ήταν καλοδεχούμενοι. 15ος αιώνας, Παρίσι (Γαλλία), Βιβλιοθήκη του Ναύσταθμου.

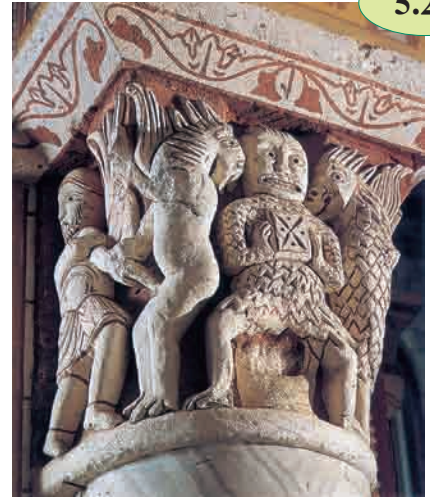
5.18

5.19

Εικόνα που δείχνει την Κόλαση. Οι άνθρωποι στη μεσαιωνική δυτική Ευρώπη φοβούνταν την Κόλαση. Τη φαντάζονταν σαν έναν τόπο με φλόγες και τέρατα, όπου βασάνιζαν τους αμαρτωλούς. 975, Χερόνα (Ισπανία), καθεδρικός ναός.

5.20

Κιονόκρανο από εκκλησία που απεικονίζει ένα διάβολο. 12ος αιώνας, Σοβινί (Γαλλία), εκκλησία Αγίου Πέτρου.

5.21

Σκηνή από τον Τάπητα του Μπαγιέ: Ο κομήτης του Χάλεϊ περνά κοντά από τη Γη και τρομάζει τους μεσαιωνικούς ανθρώπους στη χριστιανική δυτική Ευρώπη. 1080, Μπαγιέ (Γαλλία), Μουσείο Ταπισερί.

Η κοινωνία ήταν **συντηρητική**, φοβόταν δηλαδή τις αλλαγές. Οι άνθρωποι σέβονταν την περιουσία των άλλων και πίστευαν ότι τη θέση που είχαν στην κοινωνία την όριζε ο Θεός. Με βάση όσα πίστευαν οι κληρικοί και οι μοναχοί, η κοινωνία χωρίζεται σε τρεις ομάδες: τον κλήρο, τους αριστοκράτες και τον απλό λαό, δηλαδή κυρίως τους αγρότες. Οι κληρικοί και οι μοναχοί έκαναν προσευχές για όλους τους ανθρώπους, οι αριστοκράτες τούς κυβερνούσαν και τους υπεράσπιζαν από τους εχθρούς και οι αγρότες καλλιεργούσαν τη γη. Στην πραγματικότητα οι σχέσεις ανάμεσα στους ανθρώπους δεν ήταν τόσο απλές. Συχνά υπήρχαν συγκρούσεις ανάμεσα στους αριστοκράτες και στους αστούς, και βέβαια ανάμεσα στους αριστοκράτες και τους αγρότες. Οι αντιθέσεις αυτές οδηγούσαν συχνά σε εξεγέρσεις στις πόλεις και στην ύπαιθρο.

Για τις εξεγέρσεις θα μιλήσουμε στις σ. 143-144.

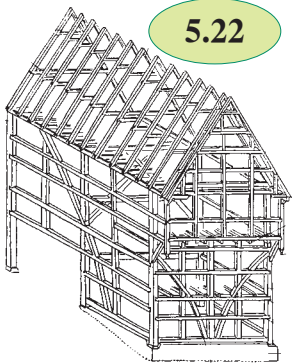
5.22

Οικογένεια, κατοικία και διατροφή

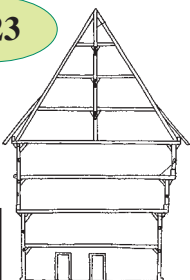
Στη μεσαιωνική δυτική Ευρώπη οι οικογένειες ήταν μεγάλες και όλοι βοηθούσαν στην εργασία ή στον πόλεμο. Η Εκκλησία δυνάμωσε το **γάμο**, δίνοντας αξία στη **συναίνεση των συζύγων**. Περισσότερα γνωρίζουμε για τους γάμους ανάμεσα στους αριστοκράτες. Οι γυναίκες παντρεύονταν πολύ νέες, ενώ οι άντρες σε μεγαλύτερη ηλικία. Το ζευγάρι έκανε συνήθως πολλά παιδιά. Στις περισσότερες περιοχές της δυτικής Ευρώπης την περιουσία την κληρονομούσε ο μεγαλύτερος γιος. Μ' αυτόν τον τρόπο η πατρική περιουσία δε χωριζόταν και έμενε ακέραιη.

Από τις αρχαιολογικές έρευνες γνωρίζουμε σήμερα πώς ζούσαν οι μεσαιωνικοί άνθρωποι στη δυτική Ευρώπη. Τα σπίτια τους ήταν άλλοτε από ξύλο (που ήταν ελαφρύ, προστάτευε από το κρύο, αλλά έπιανε εύκολα φωτιά) και άλλοτε από πέτρα ή τούβλα (υλικά πιο στέρεα αλλά ακριβά, που επιπλέον δεν προστάτευαν από το κρύο). Στο εσωτερικό τους υπήρχε η εστία, και τα βασικά έπιπλα ήταν ένα μπαούλο κι ένα κρεβάτι.

Σπίτι στη μεσαιωνική δυτική Ευρώπη (σχεδιαστική αναπαράσταση).

5.23

5.24

5.25

Μικρογραφίες με σκηνές από την καθημερινή ζωή. Στην εικόνα 5.24 άνδρες παίζουν ζάρια και αγρότες θερίζουν. Στην 5.25 γυναίκες βάζουν μπουγάδα και έμποροι φορτώνουν ένα καράβι. 1445-1450, Παρίσι (Γαλλία), Βιβλιοθήκη του Ναύσταθμου.

Οι πλούσιοι έτρωγαν καλύτερα και περισσότερο. Μπορούσαν να έχουν στο τραπέζι τους κρέας, κυνήγι, αλλά και μπαχαρικά (που έρχονταν από την Ασία και ήταν ακριβά). Η βάση γενικά για τη διατροφή ήταν το σιτάρι και ό,τι έβγαινε από αυτό, τα γαλακτοκομικά και το κρασί. Γενικά η υγεία των ανθρώπων δεν ήταν καλή. Στα τέλη του 13ου και στις αρχές του 14ου αιώνα πολλοί άνθρωποι υπέφεραν από πείνα, αλλά και από αρρώστιες που είχαν σχέση με την κακή διατροφή.

Μικρογραφία από χειρόγραφο που εικονίζει τραπέζι. Πάνω του βλέπουμε σερβίτσιο και τραπεζομάντιλο, αλλά όχι μαχαιροπήρουνα. 1450 περίπου, Βρυξέλλες (Βέλγιο), Βασιλική Βιβλιοθήκη.

5.26

Η μετάδοση της γνώσης – Από τα σχολεία στα πανεπιστήμια

Οι περισσότεροι άνθρωποι την εποχή αυτή δεν ήξεραν να γράφουν και να διαβάζουν. Μέχρι τα μέσα περίπου του 12ου αιώνα τα μοναστήρια δίδασκαν ανάγνωση και γραφή. Την εποχή αυτή τα πράγματα αλλάζουν και φτιάχνονται όλο και περισσότερα σχολεία: στις πόλεις σχολεία ιδρύουν η **Εκκλησία**, οι **συντεχνίες** και οι **αρχές της πόλης**. Σε αυτά πηγαίνουν τα αγόρια από πλούσιες αστικές οικογένειες, όχι όμως από αριστοκρατικές. Σε κάποια από αυτά μπορούσαν να πάνε και κορίτσια.

Τα κορίτσια και τα αγόρια από αριστοκρατικές οικογένειες είχαν δικά τους σχολεία: τα **σχολεία των Αυλών**. Επίσης υπήρχαν και τα **σχολεία των ιπποτών**, που λειτουργούσαν μέσα στα μεσαιωνικά κάστρα.

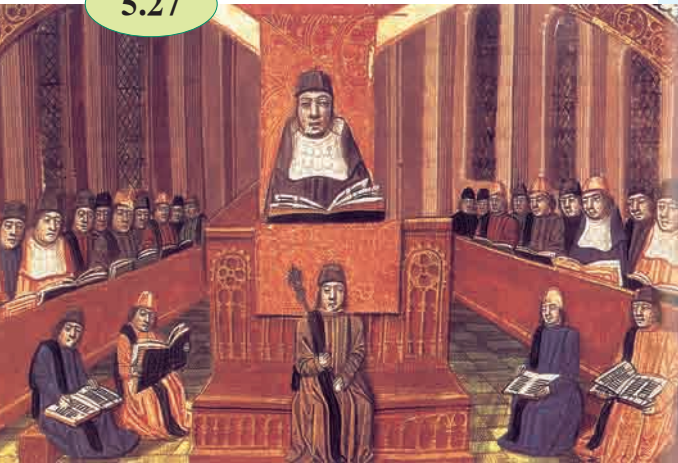
Στα περισσότερα μαθήματα η διδασκαλία γινόταν στα **λατινικά**. Οι μαθητές και οι μαθήτριες μάθαιναν ανάγνωση, γραφή, αριθμητική, αλλά υπήρχαν και μαθήματα που είχαν σχέση με τις τέχνες. Σε κάποια σχολεία (όπως σ' αυτά που έφτιαξαν οι συντεχνίες) τα αγόρια μάθαιναν ένα επάγγελμα. Τέλος, τα σχολεία των ιπποτών έπρεπε να ετοιμάσουν **καλούς πολεμιστές**, πιστούς στον άρχοντά τους.

Μέχρι τα τέλη του 11ου αιώνα η ανώτερη εκπαίδευση είχε σχέση με την Εκκλησία. Όταν οι πόλεις αναπτύχθηκαν και πολλές από αυτές έγιναν αυτόνομες, κάποιοι λόγιοι, μορφωμένοι δηλαδή άνθρωποι, ίδρυσαν ανώτατες σχολές, ανεξάρτητες από την Καθολική Εκκλησία. Έτσι δημιουργήθηκαν στη δυτική Ευρώπη τα πανεπιστήμια. Τα πανεπιστήμια δεν έγιναν παντού με τον ίδιο τρόπο. Αλλού (όπως στη Μπολόνια το 1088) τα ίδρυσαν οι φοιτητές και αλλού (όπως στο Παρίσι το 1206) οι καθηγητές. Αργότερα, πανεπιστήμια ίδρυσαν και η Καθολική Εκκλησία και διάφοροι ηγεμόνες.

5.28

Τα πανεπιστήμια στη δυτική Ευρώπη (11ος – 15ος αιώνας)

5.27

Μικρογραφία που εικονίζει μάθημα σε ένα μεσαιωνικό πανεπιστήμιο στη δυτική Ευρώπη. Ο δάσκαλος κάθεται σε θρόνο στο κέντρο της αίθουσας. 14ος αιώνας, Τρουά (Γαλλία), Δημοτική Βιβλιοθήκη.

Τα πανεπιστήμια την εποχή εκείνη είχαν συνήθως τέσσερις σχολές: **Νομική, Ιατρική, Θεολογική** και **Σχολή των Ελευθερίων Τεχνών** (εκεί δίδασκαν αριθμητική, μουσική, αστρονομία, γεωμετρία, γραμματική, ρητορική και λογική). Η βασικότερη επιστήμη πάντως ήταν η **θεολογία**, που γέννησε το **σχολαστικισμό**. Οι φοιτητές μπορούσαν να γίνουν και αυτοί δάσκαλοι αν περνούσαν τις εξετάσεις.

Δεν ήταν όλα τα πανεπιστήμια οργανωμένα με τον ίδιο τρόπο. Το καθένα είχε δική του οργάνωση, δικό του κανονισμό και έκανε δικές του συνελεύσεις. Σε αυτές συμμετείχαν αλλού μόνο οι καθηγητές και αλλού και οι φοιτητές. Η συνέλευση αποφάσιζε για τα μαθήματα, τις εξετάσεις, αλλά και για τον πρύτανη που διοικούσε το πανεπιστήμιο.

Τα πανεπιστήμια κατάφεραν να πάρουν ειδικά προνόμια από την κοσμική και την εκκλησιαστική εξουσία. Με τα προνόμια αυτά αποκτούσαν την ανεξαρτησία και την αυτονομία που χρειαζόνταν για να αναπτυχθούν. Αυτό δείχνει ότι η **γνώση** άρχισε να γίνεται σιγά σιγά σημαντική αξία στις μεσαιωνικές κοινωνίες της δυτικής Ευρώπης. Δείχνει ακόμη ότι για να αναπτυχθεί η επιστήμη έπρεπε να αναπτυχθεί η κριτική σκέψη. Η κριτική σκέψη ήταν δυνατή μόνο αν υπήρχε αυτονομία από την κοσμική και την εκκλησιαστική εξουσία.

Στις συνελεύσεις έπαιρναν τις αποφάσεις με ψηφοφορία με βάση την αρχή της πλειοψηφίας.

ΣΤ. Οι τέχνες και τα γράμματα

Εκκλησιαστική αρχιτεκτονική: ρομανικός και γοτθικός ρυθμός

Από το 10ο έως το 12ο αιώνα είναι γνωστές κυρίως οι μεγάλες εκκλησίες στα μοναστήρια στην ύπαιθρο. Στη συνέχεια χτίζονται τα μεγάλα μνημεία στις πόλεις, οι **καθεδρικοί ναοί**. Έτσι ονομάζονται οι εκκλησίες που βρίσκονταν στην έδρα μιας επισκοπής.

Στη μεσαιωνική δυτική Ευρώπη συναντάμε δύο αρχιτεκτονικούς ρυθμούς: το ρομανικό και το γοτθικό.

Ο **ρομανικός ρυθμός** ακμάζει από το 10ο μέχρι το 12ο αιώνα. Οι ιστορικοί ονόμασαν τις εκκλησίες αυτές ρομανικές για να δείξουν τη σχέση τους με τα μνημεία που χτίστηκαν στην αρχαία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία. Οι ρομανικές εκκλησίες όμως είναι επηρεασμένες και από τη βυζαντινή τέχνη, από την αραβοϊσλαμική τέχνη αλλά και από την παράδοση που είχε κάθε τόπος.

Οι ρομανικές εκκλησίες είναι μεγάλες βασιλικές, έχουν χοντρούς τοίχους, στενά παράθυρα και έχουν συνήθως αψιδωτή οροφή. Στο εσωτερικό υπάρχουν τοιχογραφίες και γλυπτά με σκηνές από την Αγία Γραφή και την καθημερινή ζωή. Η διακόσμηση έχει, όπως και στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία, ένα βασικό ρόλο: διδάσκει στους πιστούς το χριστιανισμό.

5.30

5.29

Η εκκλησία του Αγίου Μπενουά, ρομανικού ρυθμού. Μεταξύ 1030 και 1050, Σεν Μπενουά σιρ Λουάρ (Γαλλία).

5.31

Ανάγλυφο που εικονίζει την Εύα, από εκκλησία ρομανικού ρυθμού στην Γαλλία. 1130 περίπου, περιοχή Σον ε Λουάρ (Γαλλία), εκκλησία του Αγίου Λαζάρου ντ' Οτέν.

Εσωτερική άποψη της εκκλησίας της Μαντλέν που είναι σε ρομανικό ρυθμό. Το χτίσιμό της τελείωσε το 1135. Βεζλέ (Γαλλία).

5.32

Ο γοθτικός ρυθμός γεννήθηκε στις πόλεις το 12ο αιώνα. Καθώς οι πόλεις μεγαλώνουν και αναπτύσσονται, χρειάζονται μεγάλα κτίρια. Εκεί συγκεντρώνονται οι κάτοικοί τους αλλά και ο κόσμος από τη γειτονική ύπαιθρο που έρχεται για το παζάρι ή στις γιορτές. Έτσι χτίζονται οι καθεδρικοί ναοί, που συνήθως βρίσκονται στο κέντρο της πόλης. Για το χτίσιμό τους, που κρατούσε πολλά χρόνια, έδιναν χρήματα οι κάτοικοι από την πόλη και τη γύρω ύπαιθρο και δούλευαν μαζί πολλοί τεχνίτες (χτίστες, ξυλουργοί, σιδεράδες κ.ά.). Στις μεσαιωνικές πόλεις ο καθεδρικός ναός δεν ήταν μόνον εκκλησία. Εκεί έκαναν τις συγκεντρώσεις τους οι συντεχνίες, εκεί πήγαιναν συχνά και συζητούσαν οι κάτοικοι της πόλης.

5.35

Η πρόσοψη του καθεδρικού ναού στην πόλη Λεόν, στην Ισπανία. Άρχισε να χτίζεται πριν από το 1200.

Η εκκλησία της Αγίας Ελισάβετ, γοθτικού ρυθμού. Αριστερά σχεδιαστική αναπαράσταση της εκκλησίας και κάτω πανοραμική άποψή της. Άρχισε να κατασκευάζεται το 1235. Μάρμπουργκ (Γερμανία).

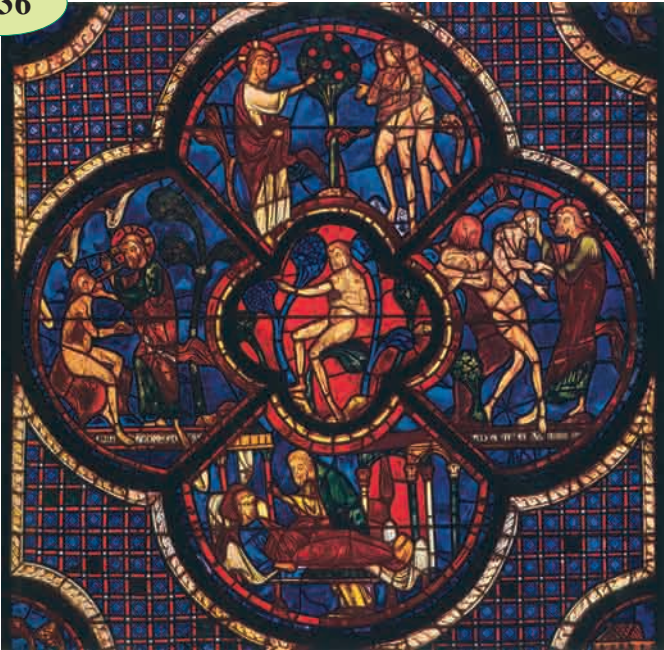
5.33

5.34

5.36

Βιτρό από τον καθεδρικό ναό της πόλης Σαρτρ στη Γαλλία. Εικονίζει το Χριστό και την καλή Σαμαρείτιδα. 12ος – 13ος αιώνας.

Οι γοθτικές εκκλησίες είναι τεράστιες βασιλικές, με νάρθηκα και πύργους μπροστά. Εσωτερικά, ψηλές κολόνες στηρίζουν την οροφή. Έτσι οι τοίχοι δε χρειάζεται να στηρίζουν πια την οροφή και γι' αυτό έχουν μεγάλα παράθυρα με **βιτρό (υαλοπίνακες)** απ' όπου μπαίνει φως στο εσωτερικό. Οι γοθτικές εκκλησίες έχουν πολύ πλούσια διακόσμηση. Εκτός από την αρχιτεκτονική, αναπτύσσονται και η **ζωγραφική** και η **μικρογραφία**.

Επιστήμες και λογοτεχνία

Από τον 11ο αιώνα και μετά αναπτύσσονται στη δυτική Ευρώπη η **φιλοσοφία** και οι **επιστήμες**.

Οι λόγιοι άρχισαν να μελετούν τα αρχαία λατινικά κείμενα, καθώς και τα φιλοσοφικά έργα και τις επιστημονικές εργασίες από τον αραβοϊσλαμικό κόσμο. Τα περισσότερα λογοτεχνικά και επιστημονικά έργα ήταν γραμμένα στα λατινικά.

Τα λατινικά την εποχή αυτή ήταν η επίσημη γλώσσα στα κράτη της δυτικής Ευρώπης και στην Καθολική Εκκλησία. Όμως οι περισσότεροι άνθρωποι ήξεραν λίγα λατινικά ή δεν τα ήξεραν καθόλου και μιλούσαν διάφορες γλώσσες και διαλέκτους. Λίγοι άνθρωποι μπορούσαν να διαβάσουν αυτά τα έργα. Επίσης τα χειρόγραφα ήταν ακριβά και σπάνια. Ο πολιτισμός της εποχής εκείνης, τα τραγούδια, τα παραμύθια, οι λαϊκές διηγήσεις, ήταν προφορικός. Επειδή κανείς δεν τα έγραψε ποτέ, σήμερα γνωρίζουμε μόνο ένα μικρό μέρος τους.

5.37

Το εσωτερικό του καθεδρικού ναού στην πόλη Καρκασόν της Γαλλίας. Βλέπουμε τα οξυκόρυφα τόξα που σχηματίζουν το θόλο της εκκλησίας και τα μεγάλα παράθυρα που είναι διακοσμημένα με βιτρό. 1280 περίπου.

5.38

Εικόνα της Παναγίας με το Χριστό βρέφος. Τη ζωγράφισε ο Τζότο για την εκκλησία των Αγίων Πάντων στη Φλωρεντία. Ο Τζότο (1267-1337) ήταν ίσως ο πιο σημαντικός ζωγράφος στη μεσαιωνική δυτική Ευρώπη. Έζησε στην Ιταλία και ήταν επίσης αρχιτέκτονας. 1316, Φλωρεντία (Ιταλία), Πανακοθήκη Ουφίτσι.

Την εποχή αυτή αναπτύσσεται η **αυλική λογοτεχνία** και η **λυρική ποίηση**.

Στις τοπικές γλώσσες και διαλέκτους γράφονται **μυθιστορήματα** και η **ποίηση των τροβαδούρων**, μια τέχνη κυρίως για τους αριστοκράτες. Τα μυθιστορήματα εμφανίζονται από τον 11ο αιώνα. Είναι γραμμένα σε στίχους και μιλούν για τις στρατιωτικές και τις αισθηματικές περιπέτειες που έχουν οι αριστοκράτες.

Τα μυθιστορήματα αυτά έγιναν γρήγορα πολύ γνωστά και επηρέασαν τη λογοτεχνία στη δυτική Ευρώπη και στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία.

Το 13ο αιώνα αναπτύσσεται και η λογοτεχνία για τους ανθρώπους των πόλεων.

Όσοι γράφουν αυτά τα έργα παίρνουν τα θέματά τους από την εποχή τους και συνήθως έχουν ζήσει αυτά που περιγράφουν. Άλλα έργα ξεχωρίζουν για το ρεαλισμό τους, αλλά και για τον τρόπο που σατιρίζουν τη θρησκεία και την πολιτική.

Το πιο μεγάλο λογοτεχνικό έργο την περίοδο αυτή είναι η **Θεία Κωμωδία** που έγραψε ο **Δάντης Αλιγκέρι** στα ιταλικά της εποχής ανάμεσα στο 1307 και το 1321.

Στη *Θεία Κωμωδία* ο ποιητής περιγράφει ένα ταξίδι στη ζωή μετά το θάνατο. Κύριο θέμα στο έργο είναι ο κόσμος σαν σύνολο: το καλό και το κακό, το ωραίο και το άσχημο, το ανθρώπινο και το απάνθρωπο, με λίγα λόγια, καθετί που ανήκει στον κόσμο και τον δημιουργεί και μ' αυτόν τον τρόπο φανερώνει το Θεό.